

Friedrich Engels

VUODEN 1891 SOSIAALIDEMOKRAATTISEN OHJELMANLUONNOKSEN ARVOSTELUA³⁰⁷

Nykyinen luonnos eroaa hyvin edullisesti entisestä ohjelmasta.³⁰⁸ Aikansa eläneen perinteen — niin erityisesti lassallelaisen kuin vulgaarisosialistisenkin — voimakkaat jäännökset on pääpiirtein poistettu, teoreettisessa suhteessa luonnos on laadittu kokonaisuudessaan nykytieteen pohjalla, mikä tekee mahdolliseksi sen käsitte-lynykin tältä pohjalta.

Luonnos on jaettu kolmeen osaan: I. Perusteleva osa. II. Poliittiset vaatimukset. III. Työläisten oikeuksien puolustusta koskevat vaatimukset.

1. KYMMENEN KAPPALETTA SISÄLTÄVÄ PERUSTELEVA OSA

Sen yleisenä puutteellisuutena on, että se koettaa yhdistää kaksi yhdistämätöntä seikkaa: se koettaa olla sekä ohjelma että ohjelman *selitys*. Pelätään ettei tule kyllin ymmärrettävää, jos kirjoitetaan lyhyesti ja vakuuttavasti, ja siksi tekstiin lisätään selityksiä, jotka tekevät esityksen monisanaiseksi ja pitkävetiseksi. Ohjelman on mielestäni oltava mahdollisimman lyhyt ja täsmällinen. Jokin silloin tällöin esiintyvä sivistyssana tai sanonta, jonka merkitystä ei ensi lukemalta ymmärräkään täydellisesti, ei ole haitaksi. Kokouksissa käytetyistä puheenvuoroista ja lehdistön tarjoamista selityksistä saa kaiken välttämättömän, ja silloin lyhyt, ilmeikäs sanonta, joka on kerran ymmärretty, painuu mieleen ja muuttuu tunnukseksi, mitä ei milloinkaan tapahdu laajasanaisille järkeilyille. Kansanomaisuuden

saavuttamiseksi ei pidä uhrata liian paljoa, ei saa aliarvioida työläistemme henkisiä kykyjä ja sivistystasoa. Työläiset ovat ymmärtäneet paljon vaikeampia asioita kuin ne, mitä heille voidaan esittää kaikkein lyhyimmässä, kaikkein suppeimmassa ohjelmassa. Ja mikäli poikkeuslain³⁰⁹ kausi vaikeutti monipuolisten tietojen levittämistä liikkeeseen yhtyneiden uusien joukkojen keskuuteen ja paikoin esti sen kokonaan, niin nyt, kun propagandakirjallisuutta voidaan taas esteettömästi säilyttää ja lukea, tämä epäkohta saadaan nopeasti korjatuksi vanhojen työntekijöiden johdolla.

Koetan esittää koko tämän osan mahdollisimman lyhyesti ja mikäli onnistun siinä, oheistan sen tai lähetän myöhemmin; nyt siirryn eri kappaleisiin, ensimmäisestä kymmenenteen.

Kappale 1.— »Kaivosten, louhosten, kaivantojen erottaminen jne.» — kolme sanaa saman käsitteen ilmaisemiseksi, poistettakoon kaksi. Jättäisin *kaivokset* [Bergwerk], joita nimitetään siten silloinkin kun ne sijaitsevat laakealla tasangolla, ja merkitsisin ne kaikki tällä eniten käytetyllä sanalla. Sen sijaan lisäisin: »*rautateiden ja muiden kulkulaitosten*».

Kappale 2.— Tähän lisäisin: »*yhteiskunnalliset työn välineet ovat niiden anastajien (tai niiden omistajien käsissä), ja alemmaksi »riippuvuus... työn välineiden omistajista (eli anastajista)*» jne.

Ensimmäisessä kohdassa on jo sanottu, että nuo herrat ovat anastaneet »*henkilökohtaiseen omistukseensa*» kaikki nuo välineet, ja tässä se toistetaan vain siksi, että halutaan välttämättä käyttää sanaa »*monopolistit*». Ajatuksen kannalta kumpikaan sana ei kuitenkaan lisää kerrasaan mitään. Mutta kaikki mikä ohjelmassa on liikaa, heikentää sitä.

»*Yhteiskunnan olemassaololle välttämättömät työn välineet*»

— ne ovatkin aina juuri niitä, jotka ovat olemassa. Ennen höyrykoneen ilmaantumista tultiin toimeen ilman sitäkin, mutta nyt se olisi jo mahdotonta. Koska meidän aikanamme kaikki työn välineet ovat välittömästi tai välillisesti — joko rakenteensa puolesta tai yhteiskunnallisen työnjaon perusteella — *yhteiskunnal-*

lisiä työn välineitä, niin nämä kolme sanaa ilmaisevat riittävässä määrin käsitteen »kyseisellä hetkellä olemassa oleva», ilmaisevat oikein antamatta vähäisintäkään aihetta väärälle tulkinnalle.

Jos tämän kohdan loppu on lainattu Internationaalien Sääntöjen perustelevasta osasta, niin mielestäni olisi parasta lainata se *täydellisesti*: »yhteiskunnallisen osattomuuden (tämä n:o 1), henkisen alennustilan ja poliittisen riippuvuuden»*. Ruumiillinen rappio sisältyy yhteiskunnallisen osattomuuden käsitteeseen, mutta poliittinen *riippuvuus* on tosiasia, kun taas poliittinen *oikeudettomuus* on vain *suhteellisesti* oikea mahtipontinen fraasi, ja siksi se ei saa olla ohjelmassa.

Kappale 3. Ensimmäistä sanajaksoa on mielestäni muutettava.

»Yksilöllisten omistajien herruuden aikana.»

Ensinnäkin se mistä puhutaan edelleen, on taloudellinen tosiseikka, joka on selitettäväkin talouden kannalta. Sanonta »yksilöllisten omistajien herruus» antaa väärän käsityksen, ikään kuin se mistä puhutaan, johtuisi tuon rosvokoplan poliittisesta herruudesta. Toiseksi noihin yksilöllisiin omistajiin kuuluu muitakin kuin »kapitalisteja ja suurmaanomistajia» (mitä mahtanevat merkitä tätä seuraavat »porvarit»? Onko se yksilöllisten omistajien kolmas luokka? Ovatko suurmaanomistajatkin »porvareita»? Voitaisiinko suurmaanomistajista puheen ollen jättää ottamatta huomioon ne tuntuvat feodalismin jäänteet, jotka lyövät Saksassa erityisen taantumuksellisen leimansa koko poliittiseen sikamaisuuteemme?). *Talonpojat ja pikkuporvarit* ovat niin ikään »yksilöllisiä omistajia», ainakin vielä nykyisin; mutta heitä ei mainita ohjelmassa, ja siksi on löydettävä sellainen sanamuoto, ettei heitä luettaisi ollenkaan kyseessä olevien yksilöllisten omistajien joukkoon.

»Työn välineiden ja riistettyjen luoman rikkauden kasaantuminen.»

»Rikkaus» koostuu: 1. työn välineistä ja 2. toimeentulovälineistä. Siksi on sekä kielen että logiikan kannalta

* Ks. tämän laitoksen 3. osaa, s. 290. *Toim.*

väärin puhua aluksi rikkauden toisesta osasta ja sitten koko rikkaudesta eikä sen toisesta osasta ja yhdistää osa ja kokonaisuus toisiinsa ja-konjunktioilla.

»...kapitalistien käsiin... lisääntyy yhä kiihtyvää vauhtia.»

Entä mihin joutuivat »suurmaanomistajat» ja »porarit», joista oli puhe edellä? Mikäli tässä riittävät pelkät kapitalistit, niin edelläkin riittää mainita vain heistä. Kun taas paneudutaan yksityiskohtiin, niin kapitalistit yksin eivät yleensä riitä.

»Proletaarien lukumäärä ja kurjuus lisääntyvät yhä enemmän.»

Näin ehdottomassa muodossa sanottuna väittämä on väärä. Työläisten järjestyneisyys ja heidän jatkuvasti voimistuva vastarintansa tulevat mahdollisuuden mukaan luomaan tietyn esteen kurjuuden kasvulle. Mutta toimeentulon turvaamattomuus tulee ilmeisesti kasvamaan. Tämän lisäksi.

Kappale 4. Sanajakso

»Kapitalistisen yksityistuotannon olemuksessa piilevä suunnitelmattomuus»

kaipaa huomattavaa parannusta. Tunnen kapitalistisen tuotannon yhteiskunnallisena muotona, taloudellisena vaiheena ja kapitalistisen yksityistuotannon ilmiönä, joka esiintyy tietyissä muodossa tuon vaiheen puitteissa. Mitä kapitalistinen yksityistuotanto sitten on? — *Eri-lisen* yrittäjän harjoittamaa tuotantoa; mutta sehän muuttuu jo yhä enemmän poikkeukseksi. *Osakeyhtiöiden* harjoittama kapitalistinen tuotanto ei ole enää yksityistuotantoa, vaan monien yhdistyneiden henkilöiden etuja palvelevaa tuotantoa. Kun osakeyhtiöistä siirrytään trusteihin, jotka alistavat valtaansa ja monopolisoivat kokonaisia teollisuudenaloja, niin silloin lakkaa paitsi yksityistuotanto myös suunnitelmattomuus. Pyyhkikää tuo »yksityis»-sana pois, niin väitteestä saattaa tulla hyväksyttävä.

»Laajojen väestökerrosten vararikkoutuminen.»

Tämän mahtipontisen fraasin asemesta, jonka perusteella voisi luulla, että me suremme lakkaamatta porva-

reiden ja pikkuporvareiden vararikkoutumista, sanoisin tämän yksinkertaisena tosiasiana: »jotka kaupungin ja maaseudun keskikerrosten, pikkuporvareiden ja pientalonpoikien vararikkoutumisen johdosta laajentavat (tai syventävät) entisestään omistavien ja omistamattomien välistä kuilua».

Kaksi viimeistä sanajaksoa toistavat saman asian. I osan liitteessä esitän muutosehdotuksen.*

Kappale 5.— »Syiden» asemesta on oltava »sen syiden» — tämä on nähtävästi vain kirjoitusvirhe.

Kappale 6.— »Kaivokset, louhokset, kaivannot» — ks. edellä olevaa huomautusta kappaleeseen 1. »Yksityistuotanto» — ks. edellä olevaa huomautusta. Sanoisin: »Erillisten henkilöiden tai osakeyhtiöiden etuja palvelevan nykyaikaisen kapitalistisen tuotannon muuttaminen sosialistiseksi tuotannoksi, jota harjoitetaan koko yhteiskunnan etua silmällä pitäen ja ennakoita hahmotellun suunnitelman mukaan, muuttaminen, jota varten jne. ...luo ...ja jonka avulla vain voidaankin toteuttaa työväenluokan ja yhdessä sen kanssa poikkeuksetta kaikkien yhteiskunnan jäsenten vapauttaminen.»

Kappale 7.— Sanoisin niin kuin olen ehdottanut I osan liitteessä.**

Kappale 8.— »Luokkatietoisten» asemesta vaikka tämä lyhenne onkin täysin ymmärrettävä meikäläisissä piireissä — käyttäisin sanontaa, joka helpottaa sen ymmärtämistä ja kääntämistä muille kielille: »luokka-asemansa tajunneiden työläisten» — tai jotain tähän tapaan.

Kappale 9.— Viimeinen sanajakso: »...asettaa... ja siten yhdistää yksiin käsiin taloudellisen riiston ja poliittisen sorron mahdin.» Ж

Kappale 10.— Sanan »luokkaherruuden» jälkeen puutuu »ja itse luokkien». Luokkien hävittäminen on perusvaatimuksemme, ilman sitä luokkaherruuden hävittäminen taloudellisessa suhteessa on järjettömyyttä. »Kaikkien yhtäläisen oikeuden puolesta» ehdotan »kaikkien yhtäläisten oikeuksien ja yhtäläisten velvollisuuksien puolesta» jne. *Yhtäläiset velvollisuudet* ovat mielestämme se

* Ks. tätä osaa, s. 544, *Toim.*

** Sama. *Toim.*

erittäin tärkeä lisäys porvarillis-demokraattisiin *yhtäläisiin oikeuksiin*, joka poistaa näiden oikeuksien varsinaisen porvarillisen olemuksen.

Viimeisen lauseen pyyhkisin: »Taistelussaan... voivat». Epämääräisyydessään — »jotka voivat parantaa *kansan* asemaa yleensä (ketä tarkoitetaan?) ja...» — se saattaa merkitä vaikka mitä: suojelutulleja ja kauppavapautta, ammattikuntia ja teollisuustoiminnan vapautta, maatalousluottoa, vaihtopankkeja, rokotuspakkoa ja rokotuskieltoa, alkoholismia ja väkijuomien kieltoa yms. Se mikä tässä *olisi pitänyt* sanoa, on sanottu jo edellisissä lauseissa, eikä ole mitään syytä tehdä erikoista varausta siitä, että vaatiessamme kokonaisuutta tarkoitamme myös sen kutakin erillistä osaa; mielestäni tämä heikentää vaikutusta. Mikäli tätä sanajaksoa pidetään sopivana siirtymänä erillisiin vaatimuksiin, niin voitaneen sanoa suunnilleen näin: »sosiaalidemokraatit kamppailevat kaikkien niiden vaatimusten puolesta, *jotka lähentävät tätä päämäärää*» (»toimenpiteet ja säädökset» on toistoina pyyhittävä yli). Tai vieläkin parempi on sanoa suoraan, mistä on puhe, nimittäin että on korvattava porvariston laiminlyönnit. Tähän tapaan olen muotoillutkin viimeisen lauseen liitteessä I.* Pidän tätä tärkeänä seuraavaan osaan tekemieni huomautusten sekä siihen tekemieni ehdotusten perustelemisen kannalta.

2. POLIITTISET VAATIMUKSET

Luonnoksen poliittisissa vaatimuksissa on suuria puutteellisuuksia. *Siitä puuttuu se*, mitä itse asiassa olisi pitänyt sanoa. Jos kaikki nuo 10 vaatimusta saataisiin tyydytetyksi, niin vaikka hallussamme osoittautuisi olevan enemmän erilaisia keinoja poliittisen päätavoittemme saavuttamiseksi, tuota tavoitetta ei kuitenkaan saavutettaisi. Kansalle ja sen edustukselle myöntämiensä oikeuksien kannalta Saksan valtakunnan perustuslaki on vain Preussin vuoden 1850 perustuslain³¹⁰ jäljennös, perustuslain, jonka pykälissä on saanut ilmaisunsa äärim-

* Ks, tätä osaa, s. 545. *Toim.*

mäinen taantumus ja jonka mukaan hallitus on täysivaltainen, mutta edustajakamareilla ei ole edes verojen hylkäämisoikeutta, perustuslain, jolle hallitus saattaa tehdä mitä sen mieleen vain juolahtaa, kuten perustuslakiselkkaus³¹¹ osoitti. Valtiopäivien oikeudet ovat aivan samat kuin Preussin edustajakamarin, ja siksi Liebknecht nimittikin noita valtiopäiviä itsevaltiuden viikunanlehdiksi. Kun tämän perustuslain ja sen laillistaman pikkuvaltioiksi jaon perustalla, Preussin ja Reuss-Greiz-Schleiz-Lobensteinin³¹² välisen »liiton» perustalla, jolloin toinen liittolainen omistaa yhtä monta neliömailia kuin toinen neliötuumaa — kun tällä perustalla aiotaan toteuttaa »kaikkien työkalujen muuttaminen yhteisomaisuudeksi», on se ilmeistä järjettömyyttä.

Tähän aiheeseen on vaarallista kajota. Asiaa on silti joka tapauksessa edistettävä. Juuri nyt suurimpaan osaan sosiaalidemokraattista lehdistöä levinnyt opportunisti osoittaa, missä määrin tämä on tarpeellista. Peläten sosialistienvastaisen lain uusiutumista tai muistellen jotakin tuon lain voimassaoloaikana tehtyjä ilmoituksia nyt haluttaisiin, että puolue tunnustaisi Saksan nykyisen laillisen järjestyksen riittäväksi kaikkien vaatimustensa rauhanomaista toteuttamista varten. Tällöin uskotellaan itselle ja puolueelle, että »nykyaikainen yhteiskunta kasvettuu sosialismiin», muttei ajatella, että siten se ohittaa kasvussaan yhtä välttämättömästi vanhan yhteiskuntajärjestyksensä; että sen on puhkaistava tuo vanha kuori yhtä väkivaltaisesti kuin äyriäinenkin puhkaisee omansa, että sen on sitä paitsi rikottava Saksassa vielä puolittain itsevaltaisen ja lisäksi tavattoman sekavan valtiojärjestelmän kahleet. Voidaan kuvitella, että vanha yhteiskunta saattaisi kasvettua rauhanomaisesti uuteen sellaisissa maissa, joissa kansanedustus keskittää käsiinsä koko vallan, joissa perustuslaillista tietä voidaan tehdä mitä hyvänsä, kunhan saadaan kansan enemmistön tuki: sellaisissa demokraattisissa tasavalloissa kuin Ranska tai Amerikka tai sellaisissa monarkioissa kuin Englanti, jossa joka päivä pohditaan lehdistössä hallitsijasuvun odotettavissa olevaa vallasta luopumista rahakorvausta³ vastaan ja jossa tuo hallitsijasuku on voimaton kansan tahtoa vastaan. Jos Saksassa, missä hal-

litus on miltei kaikkivoipa ja missä valtiopäiviltä ja muilta edustuslaitoksilta puuttuu todellista valtaa, jos Saksassa julistettaisiin jotakin tuollaista ja vieläpä aivan tarpeettomasti, merkitsisi se, että itsevaltiudelta otettaisiin pois viikunanlehti ja asetuttaisiin itse verhoamaan sen alastomuutta.

Tuollainen politiikka saattaa vain loppujen lopuksi johdattaa puolueen väärälle tielle. Etualalle asetetaan yleisiä, abstrakteja poliittisia kysymyksiä ja siten peitetään lähimmät konkreettiset kysymykset, jotka nousevat itsestään päiväjärjestykseen heti ensimmäisten suurta-
pahtumien yhteydessä, ensimmäisen poliittisen kriisin alkaessa. Mitä tästä saattaa koitua paitsi sitä, että ratkaisevalla hetkellä puolue osoittautuu yhtäkkiä avuttomaksi, että puolueelta puuttuu selvyyttä ja yhtenäisyyttä ratkaisevien kysymysten suhteen, koska noita kysymyksiä ei ole milloinkaan pohdittu? Eikö taas toistu se, mitä aikoinaan tapahtui suojelutulleille, jotka julistettiin silloin yksinomaan porvaristoa eikä vähäisimmäskään määrin työläisiä koskevaksi kysymykseksi, jolloin siis jokainen saattoi äänestää mielensä mukaan, kun taas nyt monet lankeavat päinvastaiseen äärimmäisyyteen ja protektionismiin hullaantuneiden porvareiden vastapainoksi esittävät jälleen Cobdenin ja Brightin taloustieteellisiä sofismeja julistaen mitä puhtaimpana sosialismina puhtainta manchesterilaisuutta³¹³? Tämä suurten perustavoitteiden unohtaminen tämänpäiväisten hetken etujen vuoksi, tämä hetkellisten menestysten tavoittelu ja myöhempiä seurauksia huomioon ottamatta käyty kamppailu noista menestyksistä, tämä liikkeen tulevaisuuden uhraaminen nykyisyydelle saattaa johtua »rehellisistä» syistä. Mutta tämä on opportunistia ja pysyy opportunistina, ja »rehellinen» opportunisti on vaarallisempaa kuin mikään muu opportunisti.

Mitä ovat nämä arkaluonteiset mutta hyvin oleelliset kohdat?

Ensiksi. On ehdottoman varmaa, että puolueemme ja työväenluokka pääsevät valta-asemaan vain sellaisen valtiomuodon aikana kuin demokraattinen tasavalta. Demokraattinen tasavalta on jopa proletariaatin diktatuurin spesifinen muoto, kuten jo Ranskan suuri vallan-

kumous osoitti. Olisihan aivan mahdotonta, että parhaat edustajamme joutuisivat olemaan Miquelin tavoin ministereinä keisarin aikana. Lakien kannalta ei tosin taida olla luvallista sisällyttää ohjelmaan suoranaista tasavallan vaatimusta, vaikka Ranskassa se oli mahdollista jopa Ludvig Filipin aikana ja Italiassa käy päinsä nykyäänkin. Se tosiseikka, että Saksassa ei saa esittää avoimesti edes tasavaltalaista puolueohjelmaa, todistaa kuitenkin, miten voimakas on harhaluulo, että tässä maassa voitaisiin muka pystyttää idyllisen rauhanomaista tietä tasavalta eikä ainoastaan tasavaltaa, vaan myös kommunistinen yhteiskunta.

Tasavaltakysymys voidaan muuten viime kädessä välttää. Mutta ohjelmaan on mielestäni otettava ja voidaan ottaa vaatimus *koko poliittisen vallan keskittämisestä kansan edustuston käsiin*. Tämä riittäisikin toistaiseksi, mikäli ei voida mennä pitemmälle.

Toiseksi. Saksan valtiojärjestelmän uudistaminen. Toisaalta on tehtävä loppu pikku valtioihin jaosta: koetta-kaapa kumouksellistaa yhteiskuntaa niin kauan kuin on vielä olemassa Baijerin ja Württembergin reservaatio-oikeuksia ja nykyisen Thüringenin kartta esimerkiksi on kurja nähtävyys! Toisaalta Preussin olemassaolon on päätyttävä, Preussin on hajottava itsehallinnolliseksi maakunniksi, jotta erityislaatuinen preussilaisuus lakkaisi painostamasta Saksaa. Pikku valtioiksi jako ja erityinen preussilaisuus ovat kaksi vastakkaista puolta, joiden puristuksessa Saksa on nykyään. Sitä paitsi toisen näistä puolista on jatkuvasti oltava toisen olemassaolon anteeksiantona ja puolustuksena.

Minkä on tultava nykyisen Saksan tilalle? Mielestäni proletariaatti voi ottaa käyttöön vain yhtenäisen ja jakamattoman tasavallan muodon. Liittotasavalta on yleensä nykyäänkin vielä välttämättömyys Yhdysvaltojen valtavalla alueella, vaikka sen itäosassa se alkaakin jo muuttua haitalliseksi. Se olisi askel eteenpäin Englannissa, jossa kahdella saarella asuu neljä kansakuntaa ja yhtenäisestä parlamentista huolimatta on olemassa kolme rinnakkaista lainsäädäntöjärjestelmää. Pienessä Sveitsissä liittotasavalta on jo kauan sitten muuttunut haitaksi, ja mikäli sitä voidaan vielä sietää siellä, niin

ainoastaan siksi, että Sveitsi tyytyy pelkän passiivisen jäsenen osuuteen Euroopan valtiojärjestelmässä. Saksan federalistinen sveitsiläistäminen merkitsisi sille suurta askelta taaksepäin. Liittovaltio eroaa täysin yhtenäisestä valtiosta kahdessa suhteessa: jokaisella liittoon kuuluvalla erillisellä valtiolla, jokaisella kantonilla on oma erityinen siviili- ja rikoslainsäädäntönsä ja erityinen oikeudenkäyntijärjestyksensä ja kansankamarin rinnalla on olemassa eri valtioiden edustajien kamari, ja siinä jokainen kantoni äänestää sinänsä, olkoon se sitten suuri tai pieni. Edellisestä olemme onnellisesti päässeet emmekä ole niin lapsellisia, että ryhtyisimme palauttamaan sitä; jälkimmäinen taas on meillä Liittoneuvoston muodossa, jota ilman tulisimme mainiosti toimeen, ja yleensäkin »liittovaltiomme» on jo siirtymistä täysin yhtenäiseen valtioon. Tavoitteenamme ei ole vuosina 1866 ja 1870³¹⁴ ylhäältä käsin suoritettun vallankumouksen käännättäminen taaksepäin, vaan meidän on tehtävä siihen tarvittavia lisäyksiä ja parannuksia alhaalta käsin tapahtuvan liikkeen avulla.

Siis yhtenäinen tasavalta. Mutta ei siinä mielessä kuin nykyinen Ranskan tasavalta, joka on vain vuonna 1798 perustettu keisarikunta ilman keisaria³¹⁵. Vuosina 1792—1798 jokaisella Ranskan departementilla ja jokaisella yhteisöllä oli amerikkalaisen esikuvan mukainen täydellinen itsehallinto, ja tämä on meidänkin saatava. Miten itsehallinto on järjestettävä ja miten voidaan tulla toimeen ilman virkavaltaa, tämän ovat osoittaneet ja todistaneet meille Amerikka ja Ranskan ensimmäinen tasavalta ja nyt osoittavat vielä Australia, Kanada ynnä muut Englannin siirtomaat. Ja nämä maakuntien ja yhteisöjen itsehallintoelimet ovat paljon vapaampia laitoksia kuin esimerkiksi sveitsiläinen federalismi, jossa tosin kantoni on hyvin riippumaton liittovaltiosta kokonaisuudessaan, mutta riippumaton myös piirikuntaan ja yhteisöön nähden. Kantoni hallitukset nimittävät piirikuntien päälliköt ja prefektit, mitä ei ole lainkaan niissä maissa, joissa puhutaan englannin kieltä ja mikä meidän on vastaisuudessa poistettava yhtä päättävästi kuin preussilaiset landratit ja regierungsratitkin.

Kaikesta tästä ohjelmaan on otettava vain vähäinen

osa. Mainitsen tästä pääasiassa myös luonnehtiakseni järjestelmää, joka vallitsee Saksassa, missä tällaisista asioista ei saa avoimesti puhua, ja korostaakseni siten samalla, että ne jotka haluavat muuttaa laillista tietä tämän järjestelmän kommunistiseksi yhteiskunnaksi, lankeavat itsepetokseen. Haluaisin lisäksi muistuttaa puolueen hallitukselle, että on olemassa muitakin tärkeitä poliittisia kysymyksiä paitsi kansan välitöntä osallistumista lainsäädäntöön ja maksutonta oikeudenkäyttöä, joita ilman tulemme viime kädessä toimeen. Yleisen epävakaan tilanteen vallitessa nämä kysymykset saatavat millä hetkellä hyvänsä muuttua ajankohtaisiksi. Miten käy, ellemmehän pohdi niitä ennakolta emmekä sovi niistä keskenämme?

Seuraava vaatimus voidaan kuitenkin sisällyttää ohjelmaan ja se saattaa olla vaikkapa välillisenä vihjauksena siitä, mistä ei saa puhua suoraan:

»Yleisen äänioikeuden perusteella valittujen virkamiesten toteuttama maakunnan, hallintopiirin ja yhteisön täydellinen itsehallinto. Kaikkien paikkakuntien ja maakuntien valtion nimittämien viranomaisten toimen lakkauttaminen.»

Minun on täällä vaikeampi päätellä kuin teidän siellä paikalla, voitaisiinko muotoilla vielä jonkinlaisia edellä tarkasteltuihin kohtiin liittyviä ohjelmavaatimuksia. Olisi kuitenkin toivottavaa, että nämä kysymykset käsiteltäisiin puolueessa niin kauan kuin ei ole vielä myöhäistä.

1. »Vaalioikeuden ja äänioikeuden» sekä »vaalien ja äänestyksen» välinen ero on minulle epäselvä. Mikäli tämä ero on tehtävä, se pitäisi ainakin ilmaista täsmällisemmin tai selittää luonnokseen oheistetussa kommentaarissa.

2. »Kansan oikeus esittää ja hylätä lakiehdotuksia». *Mitä tämä koskee?* Kaikkiako lakeja vai kansanedustuston asetuksia? Tämä olisi lisättävä.

5. Kirkon täydellinen erottaminen valtiosta. Valtio pitää poikkeuksetta kaikkia uskonnollisia seuroja yksityisluonteisina yhdistyksinä. Ne eivät saa mitään tukea valtionvaroista eikä niillä tule olemaan minkäänlaista vaikutusta valtion kouluihin. (Eihän niitä voida silti

kieltää perustamasta *omia* koulujaan *omilla* varoillaan ja opettamasta niissä omaa pötyään.)

6. Tällöin »koulun maallista luonnetta» koskeva kohta jää pois, se kuuluu edelliseen pykälään.

8. ja 9. Tässä haluaisin kiinnittää huomiota seuraavaan: nämä kohdat vaativat 1. *asianajotoimen*, 2. *lääkärintoimen*, 3. *apteekkien, hampaanhoidon, kätilölaitoksen* jne. valtiollistamista, ja sitten alempana esitetään vielä työläisten vakuutuksen täydellisen valtiollistamisen vaatimus. Voidaanko tämä kaikki luottaa herra Caprville? Ja käykö tämä yhteen edellä julistetun kaikkinaisesta valtiotalousismista kieltäytymisen kanssa?

10. Tässä sanoisin: »Progressiivinen... verotus valtion, piirikunnan, yhteisön kaikkien menojen kattamiseksi, mikäli siihen tarvitaan veroja. Kaikkien valtion ja paikallisten välillisten verojen, tullien jne. lakkauttaminen.» Muu on vaikutusta heikentävää tarpeetonta selittelyä tai perustelua.

3. TALOUDELLISET VAATIMUKSET

Kohtaan 2. Yhdistymisoikeus kaipaa Saksassa enemmän kuin missään muualla suojelua myös *valtion* hyökäilyltä.

Viimeinen sanajakso »säännöstelemiseksi» jne. olisi pitänyt lisätä *4:nneksi kohdaksi* vastaavaan asuun muokattuna. Tässä pitäisi huomauttaa, että puoliksi työläisistä ja puoliksi työnantajista koostuvien työkamareiden suhteen olisimme saaneet pitkän nenän. Työläisten keskuudessa riittää yksikin musta lammas, jotta tällaisen tilanteen vallitessa enemmistö olisi vuosikautia jatkuvasti työnantajien puolella. Ellei tehdä varausta, että kiistatapauksissa *kumpikin puoli* esittää lausuntonsa *erikseen*, olisi paljon parempi perustaa työnantajien kamari ja *sen rinnalle itsenäinen työläisten kamari*.

Lopuksi pyytäisin vertaamaan luonnosta vielä kerran ranskalaiseen ohjelmaan³¹⁶ jossa nimenomaan III osa vaikuttaa eräässä suhteessa paremmalta. Ajan puutteessa en valitettavasti jouda hankkimaan espanjalaista ohjelmaa³¹⁷ joka niin ikään on monessa suhteessa erittäin hyvä.

I : n osan liite

1. »Louhokset, kaivannot» jätettävä pois, lisättävä »rautatiet ja muut kulkulaitokset».

2. Yhteiskunnalliset työn välineet ovat niiden anastajien (tai omistajien) käsissä muuttuneet riiston välineiksi. Tästä johtunut työn välineiden eli toimeentulolähteiden anastajien toteuttama työläisen taloudellinen alistaminen on kaikissa muodoissa esiintyvän orjuuden — yhteiskunnallisen osattomuuden, henkisen alennustilan ja poliittisen riippuvuuden — perusta.

3. Tämän riiston vallitessa riistettyjen luoman rikkaiden kasaantuminen riistäjien — kapitalistien ja suurmaanomistajien — käsiin lisääntyy yhä kiihtyvää vauhtia; työn tuotteiden jako riistäjien ja riistettyjen kesken käy yhä epäsuhtaisemmaksi, proletariaatin lukumäärä ja sen toimeentulon turvaamattomuus kasvavat yhä enemmän jne.

4. »Yksityis-» (tuotanto) pyyhittävä yli... huonontavat entisestään... kaupungin ja maaseudun keskikerrosten, pikkuporvareiden ja pientalonpoikien vararikkoutumisen seurauksena laajentavat (tai syventävät) entisestään omistajien ja omistamattomien välistä kuilua, vakiinnuttavat yleisen epävakaa tilanteen yhteiskunnan normaaliksi tilaksi ja todistavat sitä, että yhteiskunnallisten työn välineiden omistajat ovat menettäneet taloudellisen ja poliittisen johtajan kutsumuksen ja kyvyt.

5. »sen» syiden.

6. ...ja erillisten yksilöiden tai osakeyhtiöiden etuja palvelevan kapitalistisen tuotannon muuttaminen sosialistiseksi tuotannoksi, jota harjoitetaan koko yhteiskunnan etua silmällä pitäen ja ennakoita hahmotellun suunnitelman mukaan, muuttaminen, jota varten itse kapitalistinen yhteiskunta luo aineelliset ja henkiset edellytykset ja jonka avulla vain voidaankin toteuttaa työväenluokan ja yhdessä sen kanssa poikkeuksetta kaikkien yhteiskunnan jäsenten vapauttaminen.

7. Työväenluokan vapauttaminen voi olla vain työväenluokan asia. On itsestään selvää, ettei se voi uskoa vapauttamistaan enempää kapitalisteille kuin suurmaanomistajillekaan, jotka ovat sen vihollisia ja riistäjiä,

eikä pikkuporvareille tai pientalonpojillekaan, joita itseäänkin ahdistaa suurriistäjien kilpataistelu ja joilla ei ole muuta valinnanvaraa kuin asettua joko riistäjiensä tai työläisten puolelle.

8. ...luokka-asemansa tajunneiden työläisten jne.

9. ...asettaa... ja siten yhdistää yksiin käsiin työläisen taloudellisen riiston ja poliittisen sorron mahdin.

10. ...luokkaherruuden ja itse luokkien... ja erotuksesta kaikkien yhtäläisten oikeuksien ja yhtäläisten velvollisuuksien puolesta jne. ...alkuperää (loppu pyyhittävä yli). Sen taistelua ihmiskunnan... esti kuitenkin Saksan takapajuinen valtiojärjestys. Sen on ennen muuta valloitettava liikkeelle vapaa kenttä, hävitettävä lukuisat feodalismin ja itsevaltiuden jäänteet, lyhyesti sanoen tehtävä työ, jota eivät pysty suorittamaan saksalaiset porvarilliset puolueet, sillä ne ovat olleet liian arkoja siihen tehtävään ja pysyvät sellaisina. Siksi sen on merkittävä ohjelmaansa ainakin nykyään sellaisetkin vaatimukset, jotka porvaristo on jo toteuttanut muissa sivistysmaissa.

*Kirjoitettu 18.—29. kesä-
kuuta 1891*

*Julkaistu ensi kerran (ilman
liitettä) aikakauslehdessä »Die
Neue Zeit», Bd. I, N 1, 1901—
1902 ja täydellisesti venäjän
kielellä K. Marxin ja F. En-
gelsin Kootuissa teoksissa,
I. painos, XVI nide, II osa,
1936*

*Valitut teokset
kolmessa osassa,
3. osa, s. 388—398*